

Open Access Week 2013 v ČR

Pavla Rygelová

Ústřední knihovna VŠB-TUO

pavla.rygelova@vsb.cz

Úvod

Open Access Week konaný počtvrté v České republice sklízel úrodu z předchozích let. Projevilo se to jednak tím, že v propagaci otevřeného přístupu byly využity nápady a zkušenosti z předchozích ročníků, a hlavně tím, že během podzimu přibyli další tři čeští signatáři Berlínské deklarace (celkem máme 9 signatářů od roku 2008). Open Access jako hnutí usiluje o změnu dosavadního kurzu v komunikaci vědeckých výsledků. Teorie sociálních skupin a sociálních sítí, použitá např. v dokumentu [Ryba smrdí od hlavy](#), tvrdí, že pro nějakou změnu ve společnosti je potřeba, aby se našlo 5 nebo 6 procent jedinců, kteří nejdou s davem a začnou jednat jinak, než ostatní.

Zdá se, že v České republice jsme dosáhli již určité úrovně, kdy open access nepředstavuje marginální záležitost, zajímající pár nadšených knihovnic a knihovníků, ale stává se součástí dlouhodobých záměrů na univerzitách i předmětem zájmu výzkumných ústavů mimo AV ČR a čerstvě i jedním ze zájmů Rady pro výzkum, vývoj a inovace (viz [usnesení z 288. zasedání Rady VaVI](#) z 29. listopadu 2013).

Děje se tak pod vlivem vývoje v zahraničí, zejména ve Velké Británii a vlivem tlaku Evropské komise na [prosazení otevřeného přístupu jako základní zásady](#) šíření výsledků výzkumu a vývoje v programu Horizont 2020, ale zajisté má svůj podíl i hnutí řízené odspodu, tj. velkým úsilím knihovníků z vysokoškolských knihoven, Knihovny akademie věd a Národní technické knihovny, kteří propagují otevřený přístup během celého roku a intenzivně během týdne otevřeného přístupu.

Pro skutečnou proměnu vědecké komunikace a příklon k open access je potřeba vyšší procento rybiček, které plavou proti proudu, než uvádí sociologové ve výše jmenovaném dokumentu (viz např. vyjádření autorky této zprávy v pořadu České televize [Milénium](#), věnovaném tématu open access, cca v 14:30 min.).

Open Access Week je příležitostí, jak pomoci otočit kormidlo a změnit priority vědeckého publikování - znovu definovat prapůvodní motivace, cíle a dopady vydávání vědeckých publikací – v duchu letošního hesla **Open Access: Redefining Impact**.

Schůzka v Pardubicích

Letošní Open Access Week proběhl ve dnech 21.-27. října za účasti většiny již dříve zapojených knihoven, viz jejich [úplný seznam](#) na webu Open Access v ČR. Pod záštitou Asociace knihoven vysokých škol ČR proběhla v září 2013 v Pardubicích přípravná schůzka, jejíž účastníci si vyměnili své nápady a zkušenosti z předchozích let.

Obrázek 1 Přípravná schůzka v Pardubicích

Seminář Open Access aneb Open Your Mind! 2013

Seminář pořádaný NTK v rámci Týdne otevřeného přístupu zraje jako víno. Třetí ročník semináře konaného 24. října 2013 přinesl skvěle vyvážený program, v němž byl představen otevřený přístup z různých pohledů. Vedle přehledových příspěvků o publikování ve otevřených časopisech, o hrozbách predátorských vydavatelů, fenoménu hybridních časopisů, či rozvíjejícím se trendu institucionálních fondů na zaplacení publikačních poplatků se stal opravdovou třešničkou na dortu závěrečný příspěvek z oblasti amatérské vědy, který ukázal, jak v praxi může vznikat seriózní vědecký výzkum, motivovaný čistě nezištně a založený na bázi dobrovolnosti a nadšení amatérských vědců. Seminář měl poměrně velkou účast (80 účastníků) i sledovanost díky online streamování, kterého využila řada vysokoškolských knihoven. Více o semináři najdete ve listopadovém čísle Ikara ve [Zprávě ze semináře Open Access aneb Open your mind! 2013](#) Anny Vyčítalové.

Propagační a informační materiály

Podstatou částí Open Access Week je vizuální stránka informační kampaně. Propagátoři otevřeného přístupu využívají své bohaté fantazie a i s malým rozpočtem vykoulí úžasné propagační materiály.

KNAV již tradičně lákala na vědomostní soutěž o trička s logem open access. Na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích ukázali, že i opravdu nízkonákladová kampaň může být velice nápaditá. Stačí jednoduchý nápad, papír a tiskárna na výrobu skládaček s motivem open access.

Obrázek 2 Skládačky z JUČB

Na ČVUT pro masovou kampaň využili informační letáčky, umístěné do studovny, na výpůjční pult, do menz a bufetů na fakultách.

Obrázek 3 Propagační letáčky na ČVUT

Na Mendelově univerzitě připravili celou sérii informačních posterů a uspořádali z ní výstavu v univerzitní galerii Hrášek a dalších prostorách univerzity. Seriózně pojaté informace o otevřeném přístupu se autoři výstavy odvážili odlehčit plakátem lechtivého rázu „*Nebojte se odhalit...své vědecké publikace*“.

Obrázek 4 Plakát na MENDELU

Na některých univerzitách se investovalo do nákladnějších propagačních materiálů, např. do propisek, triček, deštníků a hrníčků (VUT), přívěšků na klíče a placek (VŠB-TUO).

Obrázek 5 Propagační materiály VUT

Obrázek 6 Propagační předměty na VŠB-TUO

Na sociálních sítích, webových stránkách i v rámci seminářů a přednášek se uplatnila krátká [video upoutávka](#) k Open Access Week a propagační [animované video](#) z dílny NTK.

Aktivity na ČVUT

Kolegyně z Ústřední knihovny ČVUT připravily bohatou nabídku různorodých propagačních akcí. Jejich aktivity můžeme přiblížit jako modelovou propagační kampaň, která zúročuje celoroční práci ÚK ČVUT věnovanou podpoře vědeckého publikování a šíření publikovaných výsledků v režimu otevřeného přístupu. ÚK ČVUT navázala spolupráci s otevřeným časopisem Acta Polytechnica, který je vydáván na ČVUT. Podařilo se časopis zařadit do [DOAJ](#) včetně obsahu jednotlivých čísel a převést řízení a obsah časopisu na [Open Journal Systems](#). ČVUT se registrovalo u služby [CrossRef](#), tudíž i časopis Acta Polytechnica využívá pro identifikaci článků DOI.

Pro editory časopisů vydávaných na ČVUT proběhl interní seminář za účelem propagace Open Journal Systems a využívání DOI. Upozornění na obě služby vyšlo v časopise [Pražská technika, č. 4/2013, s. 11](#) a podrobnosti, jak [DOI](#) a [OJS](#) fungují, jsou dostupné na webu ÚK ČVUT.

Téma otevřeného přístupu je standardně zařazováno do výuky informační gramotnosti ve všech stupních studia.

Knihovna aktualizovala seznam otevřených časopisů v DOAJ pro obory na ČVUT a rozšířila seznam i o relevantní otevřené časopisy, které v DOAJ dosud nejsou.

Informace o otevřeném přístupu jsou šířeny prostřednictvím webových stránek ÚK ČVUT a na Facebooku.

Obrázek 7 Open Access Week na ČVUT

Výčet činností kolem budování institucionálního repozitáře zahrnuje mimo jiné zakládání záznamů publikační činnosti autorů ČVUT, přípravu repozitáře pro import záznamů publikační činnosti z univerzitního informačního systému, import plných textů z časopisu Acta Polytechnica, kontrola politik vydavatelů, u kterých publikují autoři ČVUT v databázi SHERPA/RoMEO.

Repozitář a aktivity spojené s otevřeným přístupem prezentovala Mgr. Lenka Němečková prostřednictvím posteru „*Library As a Coordinator of University Open Access Initiatives : Institutional Repository in the University Information Infrastructure*“ na konferenci IATUL v Kapském městě.

Semináře a akce ostatních univerzit a knihoven

Velice záslužnou činností knihoven je organizace seminářů a školení k problematice otevřeného přístupu. V rámci Open Access Week je tato aktivita intenzivnější než v jiných ročních obdobích. Podle počtu účastníků se spíše jedná o osobní konzultace s jednotlivými zájemci o tematiku otevřeného přístupu, avšak o to je snaha knihoven nerezignovat na tuto aktivitu cennější. Letos proběhly přednášky např. v Knihovně Jana Palacha FF UK, na Mendelově univerzitě, na Západočeské univerzitě v Plzni. Celá série přednášek se uskutečnila na šesti fakultách VUT v Brně. Jihočeská univerzita pozvala na přednášku kolegyni Ivu Burešovou z KNAV.

Obrázek 8 Přednáška na FF UK

Národní technická knihovna se snažila upozornit na akce probíhající v zahraničí. Pomocí streamování NTK zprostředkovala přednášky z Edinburghu, Toronta, Belfastu na téma otevřeného přístupu, otevřených dat, altmetrik, publikování v časopisech IEEE. Ústřední knihovna VŠB-TUO připravila pro autory, kteří posílají rukopisy svých článků k uložení do repozitáře, balíček s propagačními předměty a informačními materiály. Balíček byl doprovázen dopisem s poděkováním za spolupráci a nabídkou dalších možností, jak spolupráci dále rozvíjet. K informačním materiálům patřila brožurka [Průvodce open access a letáček o službách institucionálního repozitáře](#). Po zkušenostech z dřívějších let jsou informační materiály daleko stručnější a co nejvíce adresné. Několik adresátů reagovalo na akci pozitivně a nabídlo další své články k uložení do repozitáře.

Web Open Access v ČR

Informace o většině akcí spojených s Open Access Week se soustřeďují na webu [Open Access v ČR](#).

Letos byl web rozšířen o stručného [průvodce otevřeným přístupem](#) z pohledu jednotlivých účastníků procesu publikování a šíření vědeckých informací. Průvodce ve zkratce představuje základní informace a motivace pro podporu otevřeného přístupu pro vědce, knihovny, vydavatele, studenty, veřejnosti, poskytovatele grantů a nabádá, jak se aktivně do hnutí otevřeného přístupu zapojit. Koncepce průvodce byla vytvořena tak, aby obsah jednotlivých kapitol mohl být dále rozšiřován, např. o odkazy na užitečné zdroje k danému tematickému okruhu. Ze základních informací v průvodci lze zároveň vytvořit stručnou [informační brožuru](#).

Sběr vyjádření názorových vůdců

Sbírat vyjádření na podporu otevřeného přístupu od názorových vůdců, či vědeckých autorit byl nápad z dřívějších let a docela se ujal jako prostředek nejen pro samotné získání názoru od významných osobností pro účely přesvědčování ostatních kolegu strategií „příklady táhnou“, ale také jako prostředek pro navázání kontaktu a dialogu mezi knihovníky a akademickými

pracovníky, kteří se pomalu začínají probouzet a začínají open access vnímat jako téma, jimž by se měli zabývat a jemuž by měli rozumět.

Vedle VŠE, která se získáváním vyjádření autorit začala loni, se k podobnému pokusu přidaly knihovny např. na ČVUT a ZČU. Na ČVUT byli osloveni ti pracovníci, kteří jsou nějakým způsobem v oblasti open access aktivní (např. jsou v redakční radě otevřeného časopisu nebo vydali články v otevřeném časopise.). Podařilo se získat celkem tři vyjádření, která jsou zveřejněna na webu ÚK ČVUT a také v informačním okénku na webu Open Access v ČR. Za všechny uvedme myšlenku výkonné redaktorky časopisu Acta Polytechnica, Ing. Ivy Adlerové: „*Okamžitý otevřený přístup k výsledkům vědeckého výzkumu v plném rozsahu je nezbytný pro stále se zrychlující pokroky lidského poznání ve všech oborech. Požadavek, aby výsledky projektů financovaných z veřejných prostředků byly veřejně přístupné, je naprosto oprávněný a je třeba hledat odpovědi na související etické a ekonomické otázky.*“

U dalších oslovených vyvolala žádost o vyjádření poměrně intenzivní debatu o otevřeném přístupu a vznikla přirozená poptávka po osvětě ke konkrétním problémům spojených s otevřeným přístupem (zelená cesta otevřeného přístupu, ukládání publikační činnosti do repozitáře, SHERPA/RoMEO, DOAJ, OpenAIRE apod.).

Na webové stránce Univerzitní knihovny ZČU věnované otevřenému přístupu najdeme vyjádření od vědců ze ZČU, kteří otevřený přístup podporují. Pro ilustraci zmiňme např. názor profesora Ivo Budila: „*Otevřený přístup k informacím je v humanitních oborech zcela nezbytnou podmínkou kvalitního vzdělávání, rozvoje výzkumné činnosti a plnohodnotné integrace do mezinárodního akademického prostředí. Alternativu představuje pouze stagnace, provincialismus a zabřednutí do bludného kruhu nevzdělanosti.*“ Citát doplňuje biografická informace a charakteristika, jak se osobnost do hnutí otevřeného přístupu zapojila. (Prof. RNDr. Ivo BUDIL, Ph.D., DSc., vedoucí Katedry historických věd Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni a šéfredaktor otevřeného časopisu Acta FF. Podporuje otevřený přístup jako jeden ze skalních pilířů nutných pro rozvoj humanitních věd.)

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že Open Access Week 2013 skončil úspěšně. A jistě se dočká pokračování i v roce 2014 už jen z toho důvodu, aby se uplatnily nápady, které zůstaly nevyužité. Ve fázi nápadu zůstala např. *pardubická výzva*, neboli *Prohlášení z Pardubic*, kterým účastníci schůzky v Pardubicích chtěli inspirovat vědecké kapacity, aby svým podpisem *Prohlášení* zaštitili myšlenku o potřebě návratu k původnímu smyslu vědeckého publikování jako prostředku dialogu a výměny novým vědeckých poznatků, a kriticky se postavili ke zneužívání vědeckých publikací pro kvantifikaci vědeckého výkonu. V duchu pardubické výzvy autorka této zprávy alespoň vystavila na blogu svou [vlastní politiku otevřeného přístupu](#).

Na realizaci čeká sestavení seznamu často kladených dotazů na webu Open Access v ČR nebo seznam nejčastějších námitek, argumentů a mylných představ o modelu otevřeného přístupu.

Open access Week 2013 skončil, ale otvírá se nová etapa a nové výzvy. Rokem 2014 se počíná intenzivní debata k ustanovení nového způsobu financování přístupu do elektronických informačních zdrojů nepostradatelných pro český výzkum. Bude se dále pracovat na nové metodice hodnocení vědecko-výzkumných organizací, která by měla být zavedena po roce 2015. Oba úkoly by měly být řešeny v souladu se silícím trendem otevřeného přístupu k vědeckým informacím jak ve světě, tak v naší zemi. Přejme si úspěšné zvládnutí všeho, co nás čeká, a smělé vykročení do dveří, za nimiž nás čeká opravdu otevřená informační společnost.

Obrázek 9 Logo Open Access v Knihovně Jana Palacha FF UK

Poděkování za poskytnutí fotografií a podkladů pro napsání zprávy všem kolegyním a kolegům z knihoven zapojených do propagace otevřeného přístupu během Open Access Weeku.

Zpráva byla uložena do repozitáře [DSpace VŠB-TUO](#).